

ARQUEOLOGIA GREGA I ROMANA

Les excavacions d'Empúries

La Junta de Museus de Barcelona va continuar l'any 1921 les excavacions d'Empúries encaminades a descobrir les cases del costat Nord de l'illa assenyalada amb la lletra A (plan, pp. 838-839, ANUARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, any V, 1913-1914), que és caracteritzada per l'existència en ella d'una *Stoa* hel·lenística ja descrita (1). El resultat fou l'acostumada superposició de construccions romanes sobre les ruïnes de cases gregues. L'excavació ha anat en direcció al Nord cap a l'antic port, en una finca novament adquirida, que assegura la propietat de tota l'àrea de la ciutat grega. A les ribes d'aquell es troba la roca, tallada artificialment en gran inclinació, que segueix una curva que va a empalmar amb un mur en direcció Nord-Sud que forma angle recte amb l'antic moll, que avui encara avença orgullós cap el mar (2).

Queda així descobert el perímetre Nord de la ciutat, on, com diuen els textos, no hi havia muralla per donar a la mar, car no sabien els indígenes l'art de navegar i no era possible llur atac marítim.

En el diari minucios de les excavacions que porta D. Emili Gandia, qui les dirigeix sobre el terreny, es nota la troballa de fragments de ceràmica campaniana i de ceràmica grega del segle IV-V amb algun fragment de la meitat del segle VI, la qual cosa indica com en aquest lloc hi hagué el port antic que serví en totes les èpoques. El carrer que parteix del cantó Nord-Oest del Fòrum i cantonada de la *Stoa* i es dirigeix cap al Nord, ha quedat enterament obert fins a la riba del port. És de l'amplada usual i mal aliniat, com la major part de la ciutat grega.

En l'interior del port han pogut descobrir-se altres rastres de treballs que han tallat la roca a fi d'assegurar la defensa de la ciutat i procurar que els navilis poguessin acostar-se als molls i desembarcar les mercaderies directament.

Durant aquesta campanya s'ha continuat el fixar les ruïnes descobertes en una maqueta que permetrà fer-se càrrec perfecte de les ruïnes des del Museu de Barcelona.

L'any 1922 el personal del Museu es dedicà a la salvació de les pintures murals romàniques i no es treballa en les excavacions d'Empúries.

Aquestes foren repeses en 1923. La campanya dona els seus resultats. Un d'ells fou la descoberta de la muralla que permeté completar en gran part el recinte rectangular superior on després s'establí la colònia romana i on és possible hi hagués la primitiva vila indígena que atragué els mercaders grecs. La descoberta es féu en els terrenys que per a les excavacions adquirí novament la Junta de Museus. Un gran mur d'un gruix de 2'65 metres, format en son exterior de pedres acarreuades, moltes d'un metre de llarg per 90 centímetres d'alçada, fou descobert en direcció perpendi-

Fig. 148. — Excavacions en el port
(Fot. Gandia)

(1) ANUARI, VI, any 1915-1920, p. 698.

(2) Puig i Cadafalch: *Les Excavacions d'Empúries*. Estudi de la topografia en l'ANUARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 1908, p. 153. Vegi's en el plan llavors publicat la muralla i el moll de referència i la situació del port indicada per les curves de nivell.

Fig. 149. — Muralla d'E. a O. que divideix l'actual recinte romà (Fot. Gandia)

el sol les senyals de pas de les rodes dels carros a una amplada d'1'10 metres. Era en la perllongació del *Kardo maximus* romà, empedrat i porticat, almenys en son començament, junt a la porta (4) que dóna a mig-jorn. L'aparell és de menors dimensions, treballat en faixes junt a les arestes que enquadren un rectangle dels paraments en el qual la pedra resta sense treballar. Tal són les filades inferiors descobertes en el portal al començar els treballs (5). Sembla indubtable que aquest gran recinte rectangular fou construït abans de la invasió romana i en època no llunyana del segle III. El mètode de construcció és dintre el tipus del mur d'Olèrdola i del que, marcat amb lletres ibèriques, es conserva a Tarragona (6).

La muralla que acabem de descriure del costat Nord de la ciutat ibèrica, fou temps a venir abandonada i, com sempre ha passat, les cases la invadiren i s'hi adossaren; trossos de sos paraments s'han trobat lluits i pintats, i, al destruir-se per aprofitar els carreus tallats, s'ha trobat son rastre en les parets dels edificis particulars, interrompudes, com tallades per la muralla. Un gran edifici en el que s'ha trobat una columna estriada hi està quasi adossat; un departament rectangular de l'època imperial la interromp quasi en l'angle Nord-Oest de la ciutat.

Destruït aquest mur que limita la ciutat pel costat Nord i la ciutat engrandida més enllà, la muralla fou allargada; trossos de la mateixa foren assenyalats en les primeres jornades de les excavacions al costat de Ponent (7) i pel costat de Llevant. Aquesta nova ciutat més gran era limitada pel costat Nord per altra muralla que seguia una línia que és possible sortís de *m.* del plan i es dirigia en escaire seguint la direcció Est i Oest.

Els darrers temps de la campanya de 1923 foren dedicats a completar l'estudi del sistema de la muralla de la ciutat grega aconseguint determinar la situació d'aquesta en el camí que passa davant

cular al mur del portal de la ciutat romana (1) i és perllongació dels trossos de muralla descoberts en les primeres campanyes (2). El tros de mur es troba molt enllà de la ciutat grega, en direcció Nord-Sud, a uns 150 metres en direcció Est-Oest de l'església dels Servites.

La interessant descoberta feta pel Sr. Gandia aclara un dels problemes de la topografia d'Empúries. La muralla es troba a uns 60 centímetres sota el terreny de conreu i la terra immediata contenia fragments de ceràmica sigil·lata i campaniana. Forma dos paraments de grosses pedres i l'espai entremig és omplert de reble i menudall. Junt a la part de fora hi ha una capa de terra negrosa (les escombraries que s'acumulen al peu dels murs) amb fragments de ceràmica campaniana i ceràmica grisa ordinària, amb algun tros de ceràmica sigil·lata romana i de ceràmica ibèrica, a més de qualche moneda ibèrica. Aquest tros de mur de grans pedres és possible hagués format part del primitiu poblat ibèric que atragué als marxants de Marsella.

Més tard, en la mateixa campanya, els excavadors trobaren un mur que va d'Est a Oest, perpendicular a l'anterior, tancant el gran rectangle de la ciutat ibèrica. Té aquest mur una amplada d'1'50 a 1'60 metres. En una posició simètrica al portal conegut (3) s'han trobat en

(1) J. Puig i Cadafalch: *Les Excavacions d'Empúries*. Estudi de la topografia. Plan general citat, executat per l'arquitecte Sr. Busquets i Vantravers, lletres o k l.

(2) En *id.*, lletres o p.

(3) Lletra k del plan citat.

(4) k del plan citat.

(5) Article citat, p. 22.

(6) Article citat, p. 27.

(7) t m del plan.

l'edifici antic dels Servites a una distància de 6'50 metres del mirador. Aquesta posició relacionada amb la de la torre descoberta al costat de la tanca S. de l'antic convent i la que es troba al mig del vell claustre, indiquen la disposició en cremallera d'aquest costat de la fortificació grega.

La muralla apareix destruïda a barrinades per a usar-la en les construccions, ja com a pedra, ja calcinada aquesta en els forns que per tres vegades s'han descobert.

En dies successius altre tros de muralla grega de 2'25 metres d'ample d'una llargada considerable ha estat descoberta més cap a l'Est comportant la disposició en cremallera.

Fig. 150. — Muralla de N. a S. del recinte romà (Fot. Gandia)

Les excavacions de l'any 1923 han permès també completar el sistema viari pel costat del port, continuant els carrerons amb l'habitual irregularitat de les cases sortints, formant cantons i reconades.

La descoberta de les muralles permeten fixar d'una manera clara el successiu desenrotlló urbà d'Empúries.

És sabut que el primer nucli urbà fou en la illa, i després cap a la meitat del segle VI a terra ferma, davant d'una vila indígena. Coneixem clarament dos costats de les muralles gregues; el tercer costat, el del port terminava en la roca natural i artificialment espadada; el costat Est ha estat destruït pel mar i pel treball de fixació de les dunes. La vila ibèrica coetànea ens és desconeguda, havent format part d'ella els murs de grans pedres refetes cap el segle III. En un segon període la vila ibèrica es tanca amb un mur de pedra acarreuada i de menor amplada.

Cató fa destruir totes les muralles i la població s'eixampla i s'edifica sobre les antigues valls.

En un tercer període el vell perímetre rectangular s'engrandeix i el barri romà superior es junta per medi de nous murs amb el barri grec proper al mar.

Estrabó, Livi i Plini (1) conegueren aquesta darrera disposició que cregueren antiga i li aplicaren les precaucions de defensa que devien prendre's en les ciutats colonials gregues situades davant les viles indígenes fortes i belicoses. L'evolució successiva de la ciutat es troba clarament reflexada en els textos.

Els fragments de ceràmica trobats estableixen també una cronologia: vora el port en la ciutat grega, la troballa de fragments de ceràmica grega de la meitat del segle VI és freqüent. Amb ells

(1) Vegeu Puig i Cadafalch, article citat.

es barreja el material indígena del tipus de La Tène. A la ciutat rectangular superior en les capes que rodejen la muralla és comú trobar la ceràmica campaniana del segle III barrejada amb la ceràmica ibèrica coetània. Una capa on abunda la ceràmica roja sigil·lata ho cobreix tot.

Més tard la vila és abandonada i són els cementiris cristians els que formen l'estratus més superficial al voltant d'un primitiu edícol ded'cat al culte de Crist.

Monuments funeraris romans

EL SEPULCRE DE LUCIUS EMILIUS LUPUS, DE FABARA

Vora els afluents de l'Ebre, cap a Fabara i cap a Casp, es troben restes de sumptuosos sepulcres romans isolats, apartats dels camins coneguts, i són supervivències, degudes al respecte als morts, de grans vil·les romanes més o menys sumptuoses. Era comú que els grans propietaris es fessin

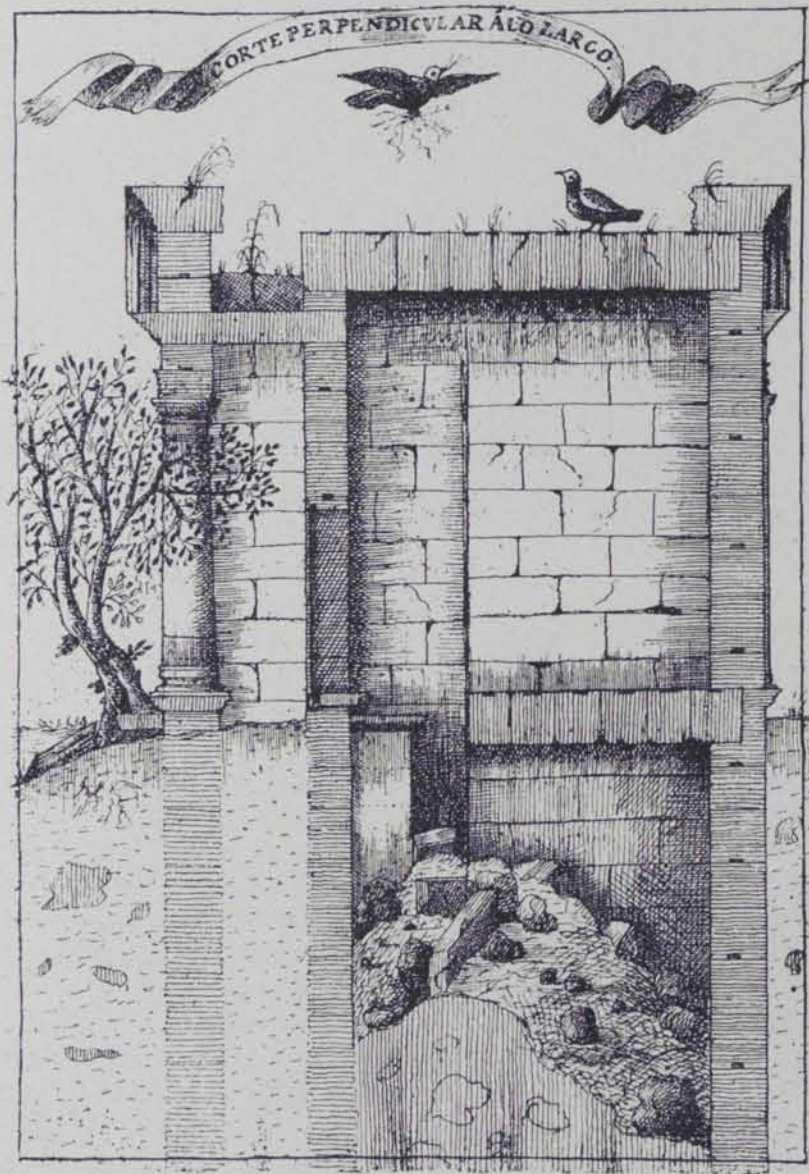

Fig. 151. — Sepulcre de Fabara. Secció
(Dibuix de la Memoria del P. La Huerta)

enterrar en llurs finques, ja a la vora d'un camí, ja prop les habitacions. Tal costum explica l'existència d'aquests monuments en llocs apartats de tota urbs, que ens mostre llur carcassa ruïnosa entre els conreus moderns o amagats entre les pinedes i oliverars.